

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Rahimova Shahnoza Pulatovna

Mustaqil izlanuvchi O'qituvchi Toshkent, O'zbekiston, O'zbekiston
Davlat Jahon Tillari Universiteti

**CHET TILI YOZMA NUTQINI (YOZMA DISKURS) RIVOJLANTIRISH
UNIVERSITET TA'LIM BO'YICHA**

Annotatsiya

Siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda ro'y berayotgan globallashuv jarayonlari, shuningdek, xalqaro hamkorlikning kengayishi va jahon iqtisodiyotining rivojlanishi xalqaro darajadagi raqobatbardosh va sifatli kadrlar tayyorlash muammosining dolzarbligini hisobga olindi. Har yili oliy ta'lim muassasalarining bo'lajak bitiruvchilari bilim, ko'nikma va kasbiy ko'nikmalarni baholashning yanada talabchan mezonlariga duch kelmoqdalar. Oliy ta'lim muassasalarining asosiy maqsadi har tomonlama bilimdon mutaxassislarni shakllantirishga ko'maklashishdan iborat, chunki talabalarni madaniyatlararo xorijiy tillar muloqotiga real hayotda tayyorlashga ehtiyoj kuchaymoqda.

Barkamol mutaxassis nafaqat kasbiy bilimga, balki xalqaro muloqot vositasi bo'lgan chet tilini ham to'g'ri shakllantirgan bilimga ega bo'lishi shart va zarur. Turizm va tarjima sohasidagi malakali mutaxassis xorijiy hamkorlar bilan chet tilida ishbilarmonlik muzokaralarini olib borish imkoniyatiga ega bo'lishi; iqtisodiy rivojlanishning hozirgi tendentsiyalarini hisobga olgan holda professional suhbat o'tkazish; moliyaviy-iqtisodiy masalalarni muhokama qila olish; simpoziumlar, biznes forumlar, xalqaro kongresslar konferentsiyalarida professional mavzularda ma'ruzalar bilan chiqish qilishdan qo'rqmang; chet tilining kommunikativ holatiga qarab eng samarali madaniy stenariyni, diskursiv amaliyot modelini mustaqil ravishda tanlash va shu hamma holatni tugri yozib matn shaklida ham yoritib berishni bilishi maqsadga muvofiqdir.

Kasbiy faoliyat jarayonida chet tilidagi muloqotning tegishli darajasiga erishish - bo'lajak mutaxassislarning til amaliyotining etarli emasligining asosiy muammosi bo'lib, u dars

soatlarining kamligi, og'zaki kasbiy chet tili ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan nutq mashqlarining etarli emasligi va yozma diskurslar yoritib berlmagniligi bilan bog'liq. Ishonchsiz xulq-atvorga va cheklangan miqdordagi til konstruktsiyalari bilan qisqa iboralardan foydalanishga olib keladi. Talabalarning motivatsiyasi, kasb egasi bo'lishga jiddiy intilishsiz oliy o'quv yurtlariga abituriyentlarda yetarli darajadagi malakani shakllantirish mumkin emas. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun samarali va qulay muhit yaratish uchun ular kommunikativ va yozma kompetensiyani rivojlantirishlari, munozaralarni olib borishlari va tegishli yozma diskursiv amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak, ular nutqni uslub, mantiqiy tashkil etish va sintagmatika orqali tuzish va boshqarish qobiliyati sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: Yozuv ko'nikmalari, nutq kompetentligi, zamonaviy metodik dasturlar, yozma diskurs kompetensiyalarini rivojlantirish, multimadaniy aspektlar.

KIRISH

Muallif ta'rifiga ko'ra, diskursiv kompetensiya – o'qish va tinglash jarayonida matnlarning har xil turlarini tushunish asosida og'zaki va yozma nutqda turli funksional uslublarning yaxlit, izchil va mantiqiy bayonlarini (muloqotlarini) qurish qobiliyatidir. Muallif ta'rifiga ko'ra, diskursiv kompetensiya - bu o'qish va tinglash jarayonida matnlarning har xil turlarini tushunish asosida og'zaki va yozma nutqda turli funksional uslublarning yaxlit, izchil va mantiqiy bayonotlarini (muloqotlarini) qurish qobiliyatidir. Diskursiv kompetensiya (Pan H, 2021) - bu ma'lum bir tilda gaplarni tushunish va yaratish qobiliyatini bildirish uchun ishlatiladigan atama. Bir qator tadqiqotchilar muloqotning turli shakllarini, kommunikativ harakatlarning turli tomonlarini aniqlay oladigan diskursiv kompetensiyaning turli xil o'zgarishlari mavjudligini ta'kidlaydilar. Ushbu sohadagi tadqiqotlar insonning qanchalik malakali ekanligini va muayyan vaziyatlarda qanday muloqot qilishini va yozma nutqda ochib berishga yordam beradi. L. Revista (Xalqaro), 7-jild, n. 2021 yil may - avgust, p.125-134

Universitet ta'limida talabalarning chet tilidagi nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish

kontekstlar. "Diskurs" tushunchasi umumiy bo'lib, ko'plab ishtirokchilar bilan dialogdan guruh suhbatigacha bo'lgan turli xil muloqot amaliyotlarini qamrab olgan. Nutqdagi qobiliyatlarning xilma-xilligi odatda "matnli qobiliyat" sifatida ham ta'riflanadi. Bu inson turli matnlarni qanchalik o'qishi va tushunishi mumkin bo'lgan haqiqiy darajadir. Talabalar turli janr va yo'nalishdagi matnlarni qanchalik yaxshi o'qiy olsa, gapira olsa, matnli nutqda shunchalik yaxshi yo'naltirilgan bo'ladi.

Tadqiqotning maqsadi talabalar tomonidan bir vaqtning o'zida ikki tilni o'rganish jarayonida oliy ta'lim talabalarining chet tilining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish samaradorligini tahlil qilishdir, bu:

- kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish nuqtai nazaridan ta'lim faoliyati bosqichlarini belgilash.
- nutqiy yondashuvning faol ishtirokini qo'llash bilan bir vaqtda chet tillarini o'rganish jarayonida yuzaga kelgan qiyinchiliklarning mohiyatini aniqlash.

- o'quvchi muvaffaqiyatining motivatsiya darajasiga bog'liqligi, eksperiment davomida uning evolyutsiyasi (o'sishgacha) ham tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Tajriba 2020-2021 o'quv yilida Rossiya-Ukrainaning bir qancha oliy ta'lim muassasalari (Ivan Ogienko nomidagi Kamyanskiy-Podilskiy milliy universiteti, Yaroslav Mudriy nomidagi Milliy yuridik universiteti) talabalari uchun o'tkazildi. Tajribaga, shuningdek, Xarkovdagi (Ukraina) Ukraina-Bolgariya hamkorlik va hamkorlik markazi, "Slavyan o'lchovlari" klubi, shuningdek, Yevropa universitetlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, insonparvarlik institutlari bilan hamkorlikdan foydalanildi. huquq tashkilotlari. Misol uchun, Alcide De Gasperi Yevromintaqaviy Iqtisodiyot universiteti Jozefow va UNHCR Ukraina bilan yillik hamkorlik - Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ukrainadagi Qochqinlar bo'yicha Oliy Komissarligi.

Tajribaning barcha ishtirokchilari ixtiyoriy ravishda ishtirok etishga rozi bo'lishdi. Bular "Turizm" va "Slavyan filologiyasi" yo'nalishlari bo'yicha 3-kurs talabalari - slavyan talabalari va ingliz tilini majburiy o'rganadigan turizm talabalari. Ular 3 yil davomida ikkita chet tilini o'rganib, kuchli motivatsiyaga ega bo'lishganligi: stajirovka safarlari, stajirovkalar va Yevropa universitetlari, , xususan, o'quv seminarlarida qatnashish imkoniyatlari yaratildi. Ikki chet tili (polyak/ingliz yoki bolgar/ingliz) parallel ravishda o'rgana olishganligi ma'lum buldi.

Fanlararo tadqiqot metodi sotsiologiya (talabalar guruhlarini yaratish), pedagogika (ta'lim jarayonini tegishli uslubiy darajada tashkil etish va o'tkazish), eksperimental bosqichlarni bosqichma-bosqich belgilashda, tavsiflash metodidan kompleks foydalanishda qo'llaniladi. eksperimental sharoit va natijalarning haqiqiy taqdimoti. Ishda eksperiment usuli asosiy hisoblanadi: chet tillarini o'rganishda kompetensiya yondashuvlaridan foydalanishni rag'batlantiradi; xususiyatlarini (chet tillarini o'rganishning afzalliklari va qiyinchiliklarini) aniqlaydi; sifat va miqdoriy belgilar bo'yicha diskursiv kompetensiyani shakllantirish samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Tajriba jarayonida sifatli tajriba qo'llanildi. Bunda bir nechta chet tillarini diskursiv aspektida o'rganish motivatsiyasi, ish faoliyatini baholash, qiyinchiliklar va muammoli tomonlarini aniqlaydigan qiyosiy operatsiyalardan foydalanish nazarda tutilgan. Qiyosiy operatsiyalar tajribaning turli bosqichlarida dinamikani ko'rish imkonini berdi. Butun tajriba 3 bosqichda va qo'shimcha dastlabki tayyorgarlik va natijalarni majburiy yakuniy tahlil qilishda o'tkazildi. Abituriyentlarning xorijiy diskursiv kompetensiyasini shakllantirish yo'llarini o'rganish maqsadida bosqichlarga bo'lingan tajriba o'tkazildi. N. Oskina; E.Stryga; B.Avramenko; V.Piven; L.Verxun:

1. Til o'rganish uchun 4 ta talabalar guruhi (slavyan filologlari va turizm) tuzildi. 2 guruh talabalari chet tilining diskursiv kompetensiyasini intensiv faollashtirish usullarini jalb qilgan holda chet tillarini o'rgandilar, qolgan 2 guruh o'tgan yilgi material va metodlarga amal qildi. Barcha guruhlarda 20 nafar talaba, har bir guruhda 80% ayollar, 20% erkaklar tashkil etildi.
2. Tajriba o'tkazish vaqti 1 o'quv yiliga belgilangan bo'lib, barcha guruhlarda haftasiga 2 soatdan o'quv mashg'ulotlari, 4 soatdan mustaqil ish olib borildi. 4 soat - imtihon semestr.

3. Mashg'ulot boshida, 1-modul nazorati oldidan (o'rta semestr) va eksperiment oxirida (2-modul nazoratidan oldin (semestr oxirida) so'rovnomaga o'tkazish orqali nazorat o'tkazildi va motivatsiya darajasi o'lchandi.
4. O'rganish natijalariga ko'ra, tajriba natijasi sharhlendi, o'quvchilar tomonidan chet tilini o'rganishni intensivlashtirish darajasi aniqlandi.

ADABIYOT MANBALARINI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT; ADABIYOT SHARHI

Bir qator tadqiqotchilar (BRUIN va boshq., 2014; CZARNECKI, REES, 2014) talabalarning chet tilining diskursiv kompetentsiyasini qo'llash va rivojlantirish muammolari va ahamiyatini ko'rib chiqdilar. Asosiy e'tibor uyg'unlik muammosiga qaratildi: qismlarni birlashtirish, tarjima jarayonida ularning yaxlitligi va qiymatini ko'rish qobiliyati (KARPUSHYNA va boshqalar, 2019), janr va stilistik birlashtirish muammosi, diskursiv amaliyotlarning aktuallashuvi bilan bog'liq, har xil turdagi elektron vositalar, qurilmalarning (KOSTIKOVA va boshq., 2019; MASON, 2006) diskursiv amaliyotlarini o'rganishga jalb qilish muammosi, shuningdek, chet tilidagi matnning ahamiyati va boshqalar nazarida. tomoshabinlar .Matn yaxlitligi, nutq birligi va maqsadga muvofiqligi orqali nutqning uyg'unligini amalga oshiradigan xorijiy tillarning diskursiv amaliyotiga yondashuvlarning kombinatsiyasi, murakkabligi (NOON-URA, 2008). Munozarali kompetensiyalarning shakllanishi xabardorlik darajasiga ham bog'liq chet tili muhitini amalga oshiradigan madaniy va lingvistik stenariylarda (GOH,2012). Bu muammoni o'quv jarayonida ham ko'rsatish kerak.

Chet tilining diskursiv kompetentsiyasini jalb qilish muammosi lingvistik jihatdan ham ko'rib chiqildi (HAPSARI, 2018). Bu, birinchi navbatda, ikki tilli talabalar tomonidan chet tillarini o'rganishni faollashtirish, ko'p tillilik diskursiv kompetentsiyani shakllantirish uchun asos sifatida (VEERA, , 2018; ARONIN, SINGLETON, 2018). Mustahkamlik va yaxlitlik, shuningdek, "berilgan va yangi", "mavzu" va "sharh", "mavzu" va qofiya" (P.HUI) kabi vositalarni joriy qilish uchun funktsional istiqbolli taklif bo'lgan diskursiv amaliyotning mulki (RABABAH, 2020) sifatida qaraladi(PATIL, 2008).

Chet tillarni o'rganishda diskursiv yondashuvlarni qo'llashning universal usullarini topish muammolari hali ham hal qilinmayapti, shuningdek, talabalarning chet tilining diskursiv kompetensiyalaridan foydalanishga tayyorlik darajasi va darajasini, xususan, lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish bilan uyg'unlikda hisobga olish kerak. Bundan tashqari, chet tilidagi diskursiv amaliyotlar matnning makrostrukturaviy xususiyatlari (GILAKJANI, 2016) va metadikurs xususiyatlari (KÖKTÜRK, 2012) nutqdagi matnning yaxlitligi mezoni sifatida qaralishi mumkin.

MUHOKAZA Va HULOSA

Ta'lim sohasi mutaxassislari abituriyentlarning (talabalarning) xorijiy tillarni o'rganish jarayonida universitet ta'limiga chet tilining diskursiv kompetensiyasini joriy etishning afzalliklarini doimiy ravishda muhokama qiladilar. Bular birinchi navbatda ta'lim muhitining texnologik xususiyatlari bo'lib, ular diskursiv kompetentsiyani shakllantirish uchun yaratilishi kerak (PAN HUI 2021; CAVUS, IBRAHIM, 2017). Darhaqiqat, bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki, ular yaxshi tayyorlangan, texnik jihatdan savodli va faol o'quv dasturlari va universitetlar xorijiy tillarni o'rganish uchun yaxshiroq moddiy va shakllangan kurslarga ega bo'lishi mumkin, uzoq muddatli ichki kuchli texnik, semantik va amaliy bazaga ega.

Chet tillarini o'rganishda diskursiv yondashuvning barcha imkoniyatlarini qo'llash, metallingvistik imkoniyatlarni dolzarblashtirish zarurligi haqidagi munozaralar ham tadqiqotda o'z javoblarini topdi. Murakkab vositalar yordamida diskursiv kompetentsiyani faollashtirish haqidagi tezis tasdiqlangan, chunki u chet tillarini o'zlashtirish samaradorligini oshiradi: lug'at, tushunish va izohlash (tinglash) imkoniyatlari, o'z matnlarini yaratish qobiliyati (og'zaki nutq, yozish ko'nikmalari).

Talabalarga kuchli ijtimoiy-madaniy bazani jalb qilgan holda chet tillarini o'rgatishning ijobiy natijalari pedagogik adabiyotlarda ham keng o'rin olgan (SYNORUB, MEDYNSKA, 2019). Universitet ta'limida abituriyentlarning (talabalarning) chet tilining diskursiv kompetentsiyasini yangilash samaradorligini tashkillashtirilgan tadqiqotlar eksperiment ishtirokchilari doimiy ravishda chet tili, madaniyati makonida turli xil diskursiv amaliyotlarda o'zlarini topadigan kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatdi. , va jamiyat mavjudligining ayrim modellari. Bu o'quvchilarning mavjud imkoniyatlariga asoslangan maxsus ishlab chiqilgan usullar va o'quv materiallarini o'z ichiga olgan diskursiv kompetentsiyalarni kuchaytirishning foydali va samarali tajribasi. Kelajakda madaniyatlararo diskursiv amaliyotlar kontekstida dunyoni metallingvistik idrok etishning o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda, tillar va madaniyatlarni o'rganishda chet tilining diskursiv kompetentsiyasini faollashtirishning samarali usullarini izlash davom etishi kerak. Chet tilini o'rganish va o'z imkoniyatlarini amalda qo'llashda 86 ta guruh kursni tugatgandan so'ng qo'rquvini o'rtacha 10 foizga kamaytirdi. Shunday qilib, ular o'z imkoniyatlarini baholashni oshirdi, yanada muvaffaqiyatli ishga joylashdi va xalqaro loyihalarda ishtirok etdi. Chet tilining diskursiv kompetentsiyasidan faol foydalanish, o'z bilimlarini amalda ro'yobga chiqarish boshqa lingvistik modellarni o'zlashtirishga tayyorligini ko'rsatdi. Chet tillarini nutqlar majmuasi sifatida o'rganish tillarni o'rganishni davom ettirish, mutaxassislik bo'yicha ishlash istagini uyg'otadi. Bunday kurslarni amaliy qo'llash talabalar uchun mavjud, mumkin va maqbuldir.

Tadqiqotni ko'rib chiqish ko'p tilli jamiyatlar uchun ochiq chet tillari bo'lib qolmoqda, bu yerda diskursiv amaliyotlar ancha murakkab va ko'p qatlamli; til kompetensiyalarini amalga oshirishga yordam beruvchi usullarni o'rganishga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, muloqot ko'nikmalarini yaxshilash va diskursiv kompetentsiyani amalga oshirish uchun talabalarni koproq matn yani yozma diskursda koproq qiziqtrishga va yomonroq gapiradigan tilni tanlashga undashga yordam beradigan usullar ustida ishlashga arziydi.

ADABIYOTLAR

1. ARONIN, L.; SINGLETON, D. Ko'p tillilik bo'yicha o'n ikkita ma'ruza, 2018.
2. Bu yerda: <http://www.multilingual-matters.com/display.asp>. 2021 yil 21 yanvar.
3. BRUIN, A.; TRECCANI, B.; SALA, S. Ikki tillilikdagi kognitiv ustunlik Nashrning tarfkashligiga misolmi? Psixologiya fanlari, 2014, jild. 26 (1). 99–107.
4. CAVUS, N. VA IBRAHIM, D. Mobil qurilmalarda bolalar hikoyalaridan foydalanib ingliz tilini o'rganish.
5. Britaniya ta'lim texnologiyalari jurnali, 2017, 48, 625-641.
6. CZARNECKI, M.; REES, N. (Global kontekstda sinflardagi xilma-xillik muammolari: 1 va L2 malakasini aralashtirish. Global oliy ta'lim bo'yicha birinchi yillik konferentsiyada taqdim etilgan: Tokio, 2014 yil.

7. KO, J., SAMMONS P., BAKKUM, L. Effective Teaching: a review of research and evidence. CfBT Education Trust, 2013.
8. KÖKTÜRK, Ş. Forms and Multifunctionality of Interruptions and Simultaneous Speaking in Ordinary Talk – proposal of a Universal Model for the Evaluation of Interruptive Speech Sequences. International Journal of Linguistics, 2012, Vol. 4, No. 3, 551- 571.
9. KOSTIKOVA, I., MIASOIEDOVA, S., RAZUMENKO, T., CHERNENKO, A., & POCHUIEVA, O. Teaching English speaking for FCE: Using Facebook as a tool of instructional practice. Amazonia Investiga, 2019, 8(22), 719-727
10. KO, J., SAMMONS P., BAKKUM, L. Samarali o'qitish: tadqiqot va dalillarni ko'rib chiqish. Education Trust, 2013.
11. MASON, R. Learning technologies for adult continuing education. Studies in Continuing Education, 2006, 28(2), 121-133.
12. NOON-URA, S. Teaching listening speaking skills to Thai students with low English proficiency. Asian EFL Journal, 2008, 10(4). 173192.
13. PATIL, Z.N. rethinking the objectives of teaching English in Asia. Asian EFL Journal, 2008, 10(4), 227-240.
14. RABABAH I. The Reality of Using Modern Teaching Methods in Teaching Arabic for Speakers of other Languages from Teachers' Perspective, 2020.